

***ЛЕКЦІЯ 1. ПОНЯТТЯ
СОЦІОЛОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЙОГО
ВИДИ***

ПОНЯТТЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

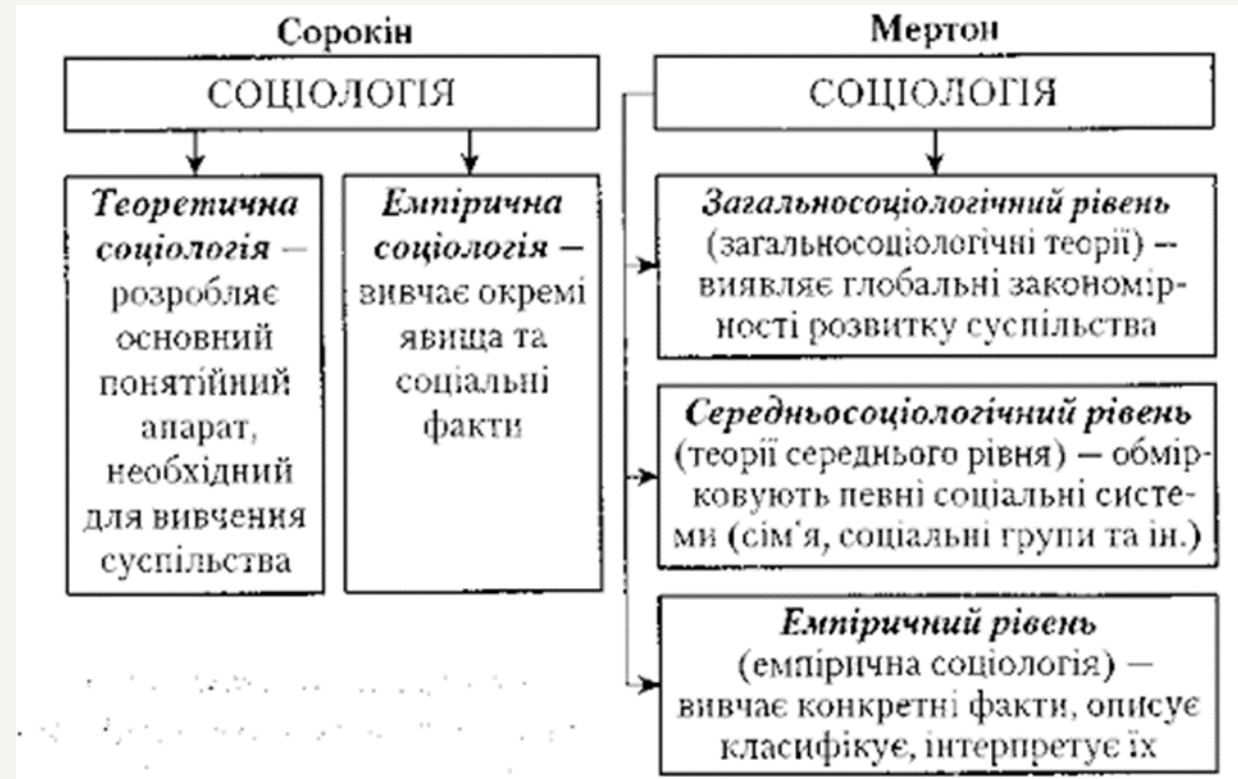
- *Соціологічне дослідження* - система логічно-послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, підпорядкованих єдиній меті – отримати точні об'єктивні дані про соціальне явище чи процес, що вивчається.
- Соціологічні дослідження допомагають забезпечити зворотний зв'язок, доповнюючи інформацію конкретними даними про інтереси й запити, думки і настрої людей, про їхні ідеали й життєві плани.
- **Соціологічне дослідження** - досить складна справа, що вимагає серйозної й тривалої підготовки. Надійність і цінність отриманої інформації безпосередньо залежить від оволодіння правилами й технологією його підготовки й проведення.

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:

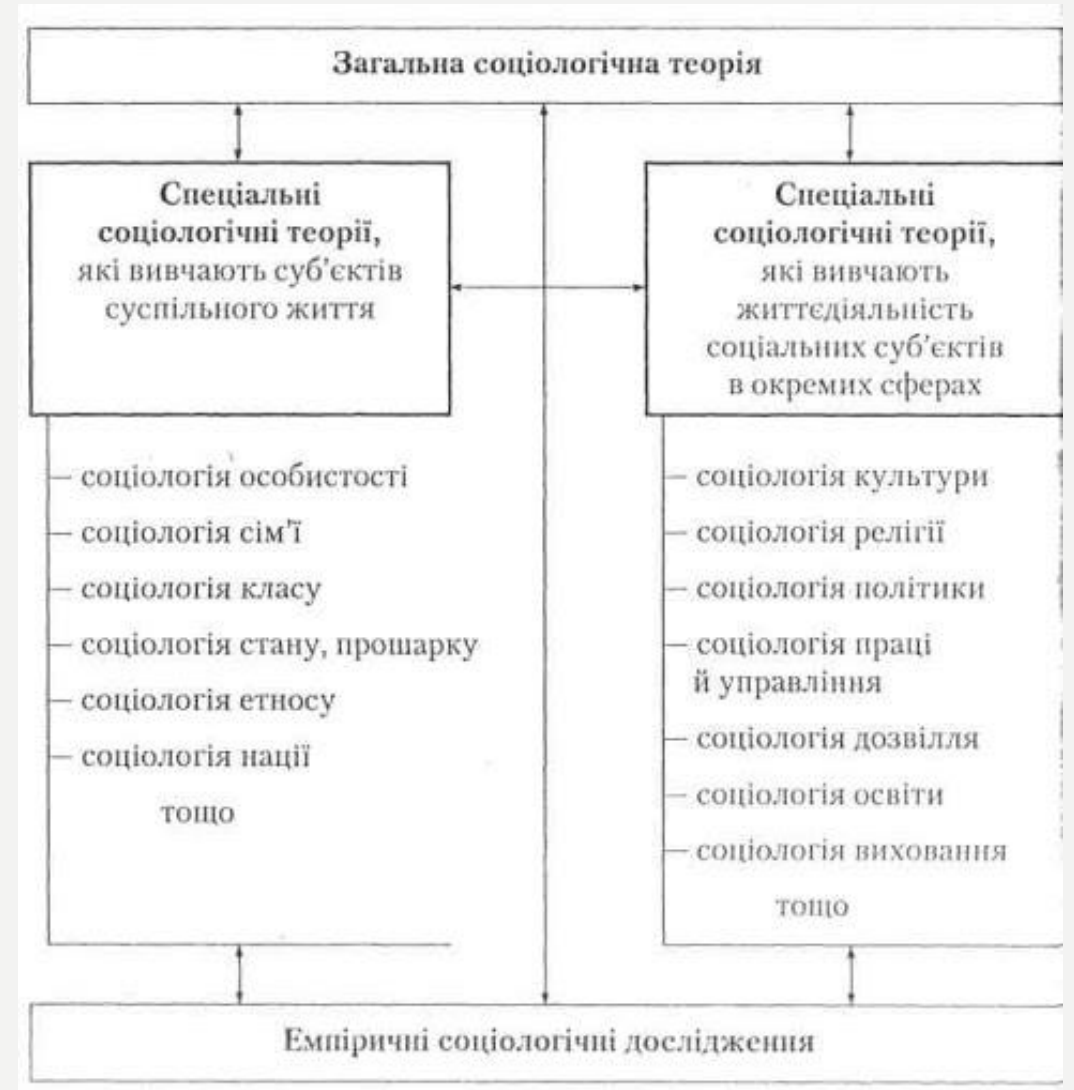
- **пізнавальна** - дає нові знання про функціонування й розвиток суспільства і його окремих сфер, про сутність соціальних явищ і процесів, дає можливість побудувати цілісну картину реального життя соціуму й спрогнозувати її розвиток;
- **методологічна** - забезпечує реалізацію міждисциплінарного зв'язку соціології з іншими науками про людину й суспільство, визначає нові підходи у вивченні соціальної дійсності й важливі відкриття на границі різних наукових напрямків;
- **практична** - складається у виробленні практичних заходів для вдосконалення соціальної реальності й ефективного соціального контролю за соціальними процесами;
- **управлінська** - забезпечує соціальне керування на всіх рівнях функціонування соціуму, зворотний зв'язок між суб'єктами (органами влади, адміністративними структурами, керівниками підприємств, організацій) і об'єктами (населенням, окремими соціальними групами, працівниками) керування; вироблення науково обґрунтованих управлінських рішень.

СТРУКТУРА СОЦІОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

- Під *структурою соціологічного знання* розуміють систему взаємопов'язаних уявлень, понять, поглядів, теорій соціальних процесів на різних рівнях, щаблях, виходячи зі ступеня узагальнення або конкретизації пояснення соціальної дійсності. (чи то життєдіяльність окремих людей, соціальних груп чи суспільства в цілому).



- **I. Загальна соціологічна теорія** дає уявлення про суспільство в цілому як цілісну систему, організм, систему соціальних механізмів, формулює принципи соціального пізнання, основні методологічні вимоги системного аналізу, принципи історизму, аналізу явищ у взаємозв'язку з іншими.
- **II. Спеціальні соціологічні теорії** уточнюють положення загальної соціологічної теорії щодо розуміння, трактування механізмів соціальної взаємодії, але і для них загальна соціологічна теорія слугує методологічною основою.
- **III. Емпіричні соціологічні теорії.** Третій рівень соціологічних знань представлений у вигляді конкретних соціологічних досліджень та аналізу. На цьому рівні здійснюється вимір конкретних соціальних процесів та явищ, на основі загальносоціологічних та конкретно-соціологічних підходів та принципів.



ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Підготовчий етап складається з:

- уточнення теми дослідження
- осмислення мети і завдань
- розробки теоретичної концепції, програми дослідження
- встановлення вибірки
- розроблення і тиражування методичних документів для збору інформації
- визначення інструментарію дослідження
- формування групи дослідників
- складання графіків роботи, плану, визначення засобів, строків, способів обробки соціологічних даних і т.д.



2. Етап збору первинної соціологічної інформації (або польовий етап).

Це зібрані в різній формі неузагальнені відомості - записи дослідника, виписки з документів, окремі відповіді опитуваних осіб і т.д.

3. Етап підготовки і обробки інформації. Як правило, зібрана на польовому етапі інформація підлягає перевірці й упорядкуванню, особливо з точки зору точності, повноти і якості заповнення методичних документів, відповідності вибірки розрахованим параметрам.

На цьому етапі математики-програмісти готують одержану інформацію до обробки на ЕОМ, складають програми обробки, здійснюється обробка на ЕОМ.

Якщо збір інформації проходив на невеликому масиві і з використанням незначного за обсягом інструментарію, то обробка інформації здійснюється механічно.

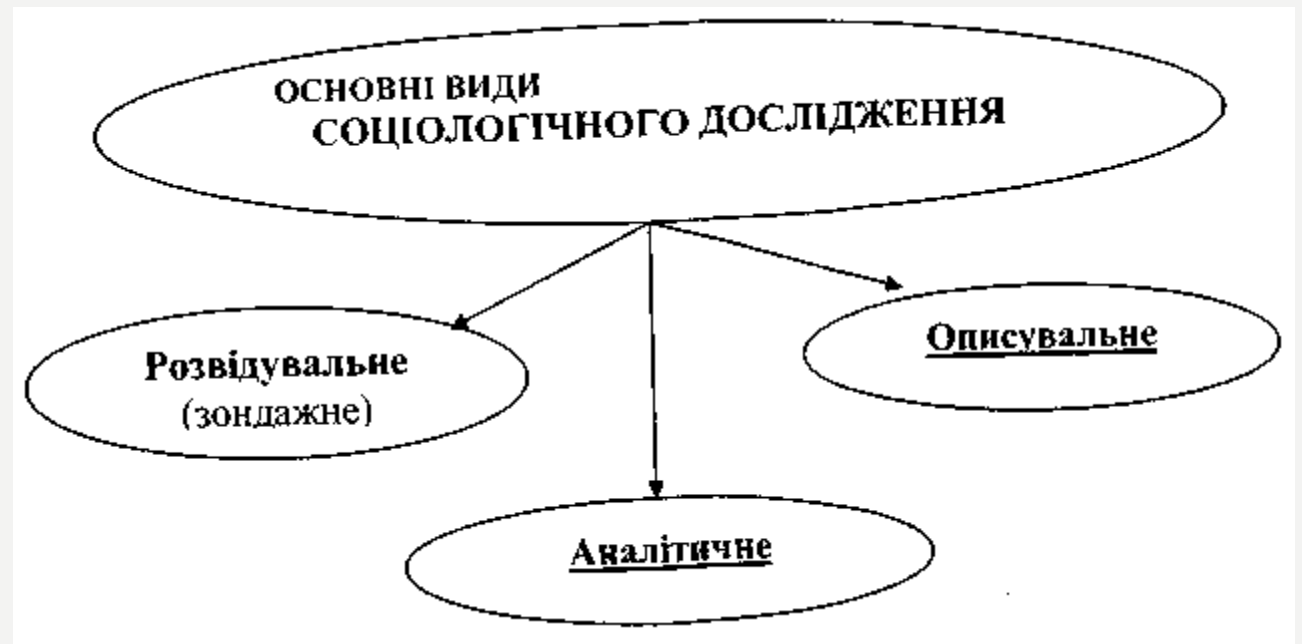
4. Аналіз інформації і підготовка підсумкових документів (або заключний етап).

Методологією аналізу слугує програма дослідження, яка була складена на підготовчому етапі.

В ході аналізу робляться висновки відносно сформульованих гіпотез, виявляються соціальні зв'язки, тенденції, протиріччя, нові соціальні проблеми, здійснюється підготовка наукового звіту за підсумками дослідження, формулюються висновки і рекомендації щодо розв'язання проблеми, вивченню якій й було присвячено дослідження.

ВИДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

- Вид соціологічного дослідження визначається характером поставлених мети й завдань, глибиною аналізу соціального процесу і т.д.
- Розрізняють три основні види соціологічного дослідження: розвідувальне (пілотажне), описове і аналітичне.



РОЗВІДУВАЛЬНЕ (АБО ПІЛОТАЖНЕ, ЗОНДАЖНЕ) ДОСЛІДЖЕННЯ

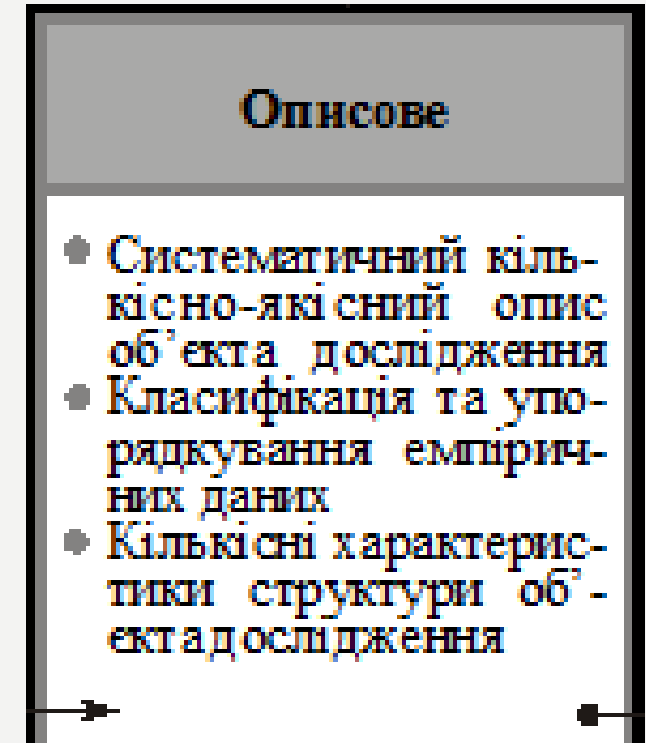
- *Розвідувальне (або пілотажне, зондажне) дослідження* - найпростіший вид соціологічного аналізу, який дозволяє розв'язувати обмежені завдання. По суті йде випробування інструментарію, тобто методичних документів анкети, бланк-інтерв'ю, опитувального листа, карток спостереження, карток вивчення документів та ін. Програма такого дослідження спрощена, як і інструментарій. Сукупності, що обстежуються, невеликі від 20 до 80-100 чоловік.
- Розвідувальне дослідження, як правило, випереджає глибоке вивчення проблеми.
- В ході його уточняється мета, гіпотези завдання, питання їх формулювання.
- Проводити таке дослідження особливо важливо у тих випадках, коли проблема вивчена недостатньо або ж взагалі постає вперше.
- Розвідувальне дослідження дозволяє отримати оперативну соціологічну інформацію.

Розвідувальне (пілотне)

- Вивчення стану об'єкта та документів
- Визначення проблеми, мети та завдань дослідження
- Формулювання основних гіпотез

ОПИСОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

- **Описове** дослідження - більш складний вид соціологічного аналізу, з його допомогою отримують емпіричну інформацію, яка дає відносно цілісне уявлення про соціальне явище, що вивчається.
- Воно зазвичай проводиться в тому випадку, доки об'єкт аналізу - відносно велика сукупність, яка відрізняється різними характеристиками, наприклад, трудовий колектив великого підприємства, де працюють люди різних професій, статі, віку, стажу роботи і т.д.
- Виділення в структурі об'єкта вивчення відносно однорідних груп (наприклад, за рівнем освіти, віку, професій) дає можливість оцінити, порівняти характеристики, що цікавлять дослідника, виявити наявність або відсутність зв'язків між ними.
- В описовому дослідженні може бути застосовано один або декілька методів збору емпіричних даних. Поєднання методів підвищує достовірність і повноту інформації, дозволяє зробити більш глибокі висновки і обґрунтовані рекомендації.



АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Найвагомим видом соціологічного дослідження є **аналітичне** дослідження ще таке дослідження називають **аналітико-експериментальним**.
- Воно не лише описує елементи явища або процесу, що вивчається, але й дозволяє виявити причини, які лежать в його основі.
- **Пошук причинно-наслідкових зв'язків** - головне призначення цього дослідження. Якщо в описовому дослідженні встановлюється зв'язок між характеристиками явища, що вивчається, то в аналітичному з'ясовується, чи має цей зв'язок причинний характер і що є основною причиною, яка визначає те або інше соціальне явище.
- В аналітичному дослідженні вивчається сукупність багатьох чинників, що обумовлюють те або інше явище. Зазвичай *їх класифікують як основні і неосновні, постійні і тимчасові, контрольовані і неконтрольовані* і т.д.

Експериментально-аналітичне

- **Встановлення функціональних зв'язків у соціальних об'єктах**
- **Аналіз закономірностей та випадковостей розвитку й функціонування соціальних явищ та процесів**

ЗА ЧАСТОТОЮ ПРОВЕДЕННЯ

У залежності від того, чи вивчається соціальне явище в статистиці або в динаміці виділяють два види соціологічного дослідження разове і повторне:

- **Разове** дослідження дає інформацію про стан об'єкта аналізу, про кількісні характеристики якогось явища або процесу в момент його вивчення. Таку інформацію називають статичною, оскільки віддзеркалює нібито моментальний "зріз" характеристик об'єкта і не дає відповіді на питання про тенденції його змін в часі.
- **Повторне** дослідження - це дослідження одного й того ж або різних контингентів, які проводяться декілька разів, через певні проміжки часу, в однакових або відмінних соціальних умовах. Головне в повторних дослідженнях - це співставленість досліджень.

ПІДТИПИ ПОВТОРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Повторні дослідження також діляться на трендові, панельні і лонгітюдні:

1. Трендові дослідження здійснюються на аналогічних вибірках або в межах однієї генеральної сукупності з інтервалами у часі з метою аналізу змін на рівні певної групи, сукупності - досліджують зміни протягом певного часу на тому самому об'єкті без дотримання вибірки. Вибірка на різних етапах дослідження не обов'язково повинна складатися з одних і тих же індивідів, важливо лише, щоб респонденти були представниками досліджуваної когорти.

Розрізняють :

- **когортні тренди**, коли об'єктом дослідження є певна вікова група (когорта), яка залишається постійною в часі повторних досліджень. (*дослідження учнів старших класів про їх плани на майбутнє та дослідження учнів старших класів наступного року з метою порівняння їх планів*).
- **історичні тренди**, коли об'єктом дослідження є певна вікова група, яка обстежується через певні проміжки часу. В цьому випадку постійною залишається вікова група, а когорта і час проведення обстеження змінюється. (*дослідження учнів старших класів про їх плани на майбутнє та дослідження учнів у статусі студентів з цією ж метою*).

2. Ні історичні, ні когортні тренди не дають можливості аналізувати індивідуальні шляхи життєдіяльності людини.

Для цього проводяться панельні і лонгітюдні дослідження.

За умов **панельного дослідження** обстежуються одні й ті ж люди через однакові часові інтервали (через певну кількість років, за умов здійснення якогось соціального заходу тощо) – тобто досліджують зміни одного й того самого об'єкта упродовж певного часу, при цьому обов'язковим є збереження однакової вибірки.

Частота повторюваності, а також загальна тривалість панельного дослідження можуть бути різними, часові інтервали між обстеженнями є довільними. Дослідження проводяться за однаковою методикою. Дотримання однаковості при проведенні панельного дослідження - найважливіша умова коректності його результатів.

При проведенні панельних досліджень отримують інформацію саме про індивідуальні зміни в обстежуваній сукупності.

Головним недоліком панельних досліджень є складність збереження вибірки від одного дослідження до іншого. Крім того, існує така можливість, що з плином часу члени вибірки вже стануть нетиповими для генеральної сукупності, і дані про них не будуть достовірними для неї. Тому для панельних досліджень доцільно дотримуватися таких інтервалів, які дозволяють максимально зберігати стабільність досліджуваної сукупності по її величині і складу.

Панельні дослідження на відміну від трендових орієнтовані на обстеження одних і тих же індивідів, по одній і тій же програмі та методиці через певний час.

- **3. Лонгітюдним** називають дослідження, момент повторення якого визначається з врахуванням генези сукупності, що вивчається, тобто з досягненням цієї сукупністю певної стадії свого розвитку. Полягає у вивченні одних і тих самих досліджуваних протягом тривалого часу в різні моменти їхнього життя. Його повторюють через певні проміжки часу і порівнюють отримані дані з попередніми. Предметом дослідження можуть бути розвиток інтелекту, мовлення, самосвідомості, спонукальної сфери тощо.
- **Лонгітюдне дослідження** – вивчення однієї групи у послідовних часових інтервалах з врахуванням її розвитку. Якщо в панельних дослідженнях об'єктом спостереження можуть бути будь-які вікові групи, то в лонгітюдних дослідженнях, як правило, вивчається тільки молодь як найбільш динамічна вікова група.
- Приклади цікавих лонгітюдних досліджень можна зустріти по всьому світу. Вони відрізняються загальною концепцією, кількістю і складом учасників, масштабністю проведення, але всі вони націлені на те, щоб зрозуміти, як змінюються життєві траєкторії учасників, в залежності від різних факторів.

До наймасовішого лонгітюдного дослідження в галузі освіти можна віднести британське дослідження зв'язку рівня освіти студентів з їх подальшою кар'єрою futuretrack (стартувало воно в 2008 році), в якому було задіяно близько 130 тисяч респондентів.

ІНШІ ТИПОЛОГІЇ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

